

DOI: 10.31648/an.5595

STOPIEŃ PASYWIZACJI TEKSTÓW
PRAWNICZYCH W ORYGINALE I W PRZEKŁADZIE.
ANALIZA KONTRASTYWNA
ANGIELSKO-FRANCUSKO-POLSKA

PASSIVISATION IN ORIGINAL
AND TRANSLATED LEGAL TEXTS.
A CONTRASTIVE ANALYSIS OF ENGLISH,
FRENCH AND POLISH

Agnieszka Stawecka-Kotula

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3140-8861>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie / Maria Curie Skłodowska University in Lublin

e-mail: stawecka.kotula@poczta.umcs.lublin.pl

Keywords: passivisation, specialised discourse, legal language, specialised corpus, interference in translation

Abstract: The main focus of this paper is the degree of passivisation in English, French and Polish legal texts, considered as fully representative of specialised discourse, examined in selected original and translated texts. Since it is assumed that typological differences between languages determine users' choices regarding their selection of passive structures, the very same tendencies should be also reflected in the specialised, legal variant of the language. The aim of this study is to verify this assumption by juxtaposing the research findings from two specialised corpora, namely a comparable corpus and a parallel corpus, both created by the author following corpus linguistics principles.

Wstęp

W zestawieniu z tzw. dyskursem ogólnym dyskursy specjalistyczne cechuje znacząco wyższy stopień depersonalizacji, jednego z kluczowych mechanizmów dyskursywnych, rozumianej najprościej jako brak odpowiedzialności aktantów za treści predykatywne wypowiedzi zawartych w tekście. Z punktu widzenia pragmatyki tekstu istotnym wykładnikiem depersonalizacji jest m.in. użycie struktur biernych. Ponieważ przyjmuje się, że różnice gramatyczno-typologiczne między językami determinują wybory użytkowników w zakresie stosowania określonych struktur syntaktycznych, takich jak *passivum* w języku ogólnym, powinno mieć to również swoje odzwierciedlenie w języku specjalistycznym, w tym w jego wariancie prawniczym. Niniejszy artykuł jest próbą zweryfikowania tego założenia poprzez zbadanie zjawiska pasywizacji w dyskursie specjalistycznym na przykładzie tekstów prawniczych w trzech wybranych językach: polskim, francuskim i angielskim oraz jego odzwierciedlenia w przekładzie.

Cechy języka prawnego jako języka specjalistycznego

Punktem wyjścia do dalszej analizy jest scharakteryzowanie języka prawnego jako reprezentanta *par excellence* języków specjalistycznych. Spośród wielu definicji i podejść do języka specjalistycznego w literaturze przedmiotu najbliższe nam jest przekonanie Calberg-Challot o istnieniu „kontinuum między językiem ogólnym a językiem specjalistycznym” [Calberg-Challot 2007-2008, 74], tj. swoistej wtórności języka specjalistycznego względem języka ogólnego, którego to właśnie znajomość jest podstawowym kryterium użycia wariantu specjalistycznego języka. W tym ujęciu język specjalistyczny stanowi niejako przedłużenie języka ogólnego czy też, jak uważa Cabré, jest jego częścią, złożonym „podzbiorem”, przede wszystkim w sensie pragmatycznym, a nie tylko wyłącznie językowym [Cabré 1998, 120]. Cabré podkreśla znaczenie tych elementów, które są wspólne zarówno dla języka ogólnego jak i specjalistycznego, a różnicę między obydwooma wariantami upatruje przede wszystkim w okolicznościach użycia języka specjalistycznego, które określa jako „nacechowane” (*marquées*) i służące przekazywaniu informacji mniej lub bardziej specjalistycznych [Ibidem, 115]. Warunkiem skutecznej komunikacji w specyficznych kontekstach użycia języka specjalistycznego, który odpowiadać ma na szczególne potrzeby, jest więc posiadanie wiedzy specjalistycznej zarówno po stronie nadawcy, jak i odbiorcy. Oczywiście, warunek ten nie zawsze może być spełniony, a z perspektywy odbiorcy stopień przejrzystości tekstu specjalistycznego w dużej mierze zależy właśnie od jego specjalistycznej wiedzy, a także zrozumienia konwencji tekstowych obowiązujących w danym podtypie języka.

Ponieważ w centrum naszych rozważań w niniejszym artykule jest język prawniczy ograniczymy się tu do krótkiej charakterystyki istotnych dla dalszej analizy cech konstytutywnych tego podtypu języka specjalistycznego. Jedną z uniwersalnych właściwości języka prawniczego jest ekonomia języka manifestująca się poprzez kondensację syntaktyczną, której celem jest dążenie do „zwięzłej złożoności”¹ i zagęszczenia zdań. Jak dowodzi Kocourek, na przykładzie języka francuskiego kondensacja ta osiągana jest m.in. poprzez użycie: nominalizacji, pronominalizacji, zdań imiesłowowych i konstrukcji z bezokolicznikami [Kocourek 1991, 81-82]. Na podstawie wyników badań nad pięcioma językami, tj. angielskim, hiszpańskim, katalońskim, francuskim i niemieckim, Cabré idzie dalej w rozważaniach, potwierdzając, że ww. wykładniki kondensacji syntaktycznej są charakterystyczne dla dyskursów specjalistycznych w tychże językach [Cabré, 2007-2008, 48]. Inną wartą odnotowania cechą jest obecność preferowanych przez języki specjalistyczne formuł tekstowych, przede wszystkim: opisu, definicji, klasyfikacji, wyliczenia, obliczenia, przywołania/odniesienia, cytatu czy dowodzenia. W końcu najważniejszą z punktu widzenia pragmatyki cechą języka prawniczego, podobnie jak i innych języków specjalistycznych, jest dążenie do większej niż w przypadku tekstów ogólnych obiektywności i neutralności, a tym samym odrzucenie subiektywności rozumianej jako widoczność autora w tekście. Uważa się, że subiektywność manifestuje się w tekście przede wszystkim poprzez obecność 1 os. l. poj. i l. mn., zaś jej przeciwieństwo będące według Ferhat „całkowitym zintegrowaniem się podmiotu mówiącego z jego wypowiedzeniem” jest przykładem „depersonalizacji” tekstu [Ferhat 2017, 8]. Językowymi wykładnikami tak rozumianej depersonalizacji są, zdaniem badaczy, jedne ze wspólnych dla wielu języków etnicznych cech dyskursu specjalistycznego, m.in. określone struktury morfosyntaktyczne, takie jak: czas terażniejszy, struktury bezosobowe, syntagmy nominalne i nominalizacje oraz struktury w stronie biernej [por. Bień 2016; Cabré 1998, 2007-2008; Dolata-Zaród 2011]². Ich użycie pozwala na ukrycie lub opuszczenie agensa poprzez usytuowanie czynności poza kontekstem deiktycznym. Wspomnianym na wstępie celem badania było

¹ Oryginalnie: *complexité concise* – termin używany przez Kocourek [1991, 81-82].

² Bień [2016] prezentuje wnioski na podstawie własnych badań nad subiektywnością/obiektywnością dyskursów w językach: angielskim, hiszpański, francuskim i polskim. Dolata-Zaród [2011] opiera się na materiale badawczym z języka francuskiego. Cabré [1998] odwołuje się do badań prowadzonych w kilku międzynarodowych ośrodkach, głównie nad językami: francuskim, katalońskim, angielskim i hiszpańskim. Uczestniczyła w wieloletnim projekcie *Corpus* prowadzonym przez Uniwersytecki Instytut Lingwistyki Stosowanej (IULA) w Barcelonie, którego jest założycielem. Podstawowym celem projektu, udokumentowanego przez badaczkę w Cabré [2007-2008], było utworzenie reprezentatywnego korpusu wielojęzycznego złożonego z tekstów specjalistycznych, z zakresu prawa, ekonomii, ochrony środowiska, medycyny i informatyki, w pięciu językach europejskich: hiszpańskim, katalońskim, angielskim, francuskim i niemieckim oraz odpowiadającego mu podkorpusowi kontrastywnego dla języka ogólnego (prasy), wraz z autorskimi narzędziami wyszukiwania i obróbki danych. Wszyscy ci badacze zakładają uniwersalny charakter wspomnianych cech dyskursów specjalistycznych dla wielu języków europejskich.

porównanie wybranych języków w zakresie frekwencji występowania jednego z powyższych wykładników depersonalizacji tekstu, tj. struktur w stronie biernej i wynikającym z tego stopnia pasywizacji tekstu.

Przyjęta metodologia

W analizie frekwencji struktur w stronie biernej w językach polskim, angielskim i francuskim zastosowano metodologię wypracowaną przez językoznawstwo korpusowe. W celu porównania różnic między badanymi językami utworzony został trójjęzyczny specjalistyczny korpus porównywalny o charakterze synchronicznym skupiający się na języku współczesnym. Na podstawową decyzję o wyborze rodzaju tworzonego korpusu wpłynęła przewaga korpusu porównywalnego nad korpusem równoległym w badaniach kontrastywnych nad cechami języków. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest większa naturalność i wiarygodność tekstów oryginalnych, które nie są przekładami, co podkreśla Lewandowska-Tomaszczyk [2005, 52-53] w swej publikacji na temat językoznawstwa korpusowego. Celem zestawienia tendencji w zakresie pasywizacji w tekstach oryginalnych i w przekładach na język polski utworzono odrębny korpus równoległy, złożony z oryginalnych angielskich tekstów prawniczych i ich tłumaczeń na język polski. Podstawowe wyzwanie w przypadku tworzenia autorskich korpusów ręcznych stanowi odpowiedni dobór tekstów. Z pomocą przychodzą tu zebrane i opisane przez Lewandowską-Tomaszczyk [Ibidem, 27-31] definicje i kryteria, które powinien spełniać korpus językowy. Należą do nich m.in. zaproponowane przez Sinclaira [1996³] kryterium ilości, jakości (autentyczności), prostoty (kodowania tekstu) oraz udokumentowania, uzupełnione o przyjęty przez naukowców z Uniwersytetu w Lancaster⁴ wymóg reprezentatywności, inaczej różnorodności reprezentowanego języka, skończoności (za wyjątkiem korpusów monitorujących), formatu elektronicznego oraz odniesienia standardowego.

Przyjmuje się, że w przeciwieństwie do bardzo rozległych korpusów ogólnych, które odwzorowują język na poziomie powszechnym z pominięciem wariantów specjalistycznych, korpusy specjalistyczne są zwykle stosunkowo niewielkich rozmiarów. Jak dowodzi Cabré [2007-2008, 41], wielkość korpusu specjalistycznego zależy od celu, dla którego został utworzony. I tak jak w naszym przypadku, gdy korpus utworzony jest w celu obserwacji pojedynczego zjawiska językowego (u nas jest to pasywizacja), jak zauważa Cabré [Ibidem, 41], jego rozmiar może być istotnie mniejszy niż w przypadku korpusu utworzonego w celu przeanalizowania właściwości słownictwa specjalistycznego należącego

³ Dokument w formacie elektronicznym bez numeracji stron. W oryginale postulowane przez Sinclaira wymogi to: *quantity, quality, simplicity, documented*.

⁴ McEnery, Wilson [1996] u Lewandowskiej-Tomaszczyk [2005, 28].

do danej dziedziny. Zdaniem badaczki [Cabré 2007-2008, 38] na wstępie należy dokładnie określić typ i charakter tekstów specjalistycznych, które chcemy wykorzystać w swoim korpusie, uwzględnić liczbę form graficznych, czyli słów w korpusie, oraz zadbać o zrównoważenie korpusu. W końcu, aby osiągnąć jak największą porównywalność tekstów w trójjęzycznym korpusie porównywalnym, staraliśmy się uwzględnić kryteria zaproponowane przez Lewandowską-Tomaszczyk [2005, 52], którymi są: zbliżona tematyka tekstów, okres powstania, cechy stylistyczne, typ publikacji oraz medium publikacji tekstów. Dzięki uwzględnieniu przedstawionych powyżej wymogów tworzenia korpusów językowych uzyskaliśmy możliwie reprezentatywny i zrównoważony korpus specjalistyczny złożony z tekstów specjalistycznych lub ich fragmentów w językach angielskim, francuskim i polskim o rozmiarze 22 tys. słów graficznych dla każdego z podkorpusów językowych (zarówno w korpusie porównywalnym jak i równoległym), co dało łącznie rozmiar 110 tys. słów graficznych w 55 wykorzystanych tekstach. Przy doborze tekstów w obu korpusach (porównywalnym i równoległym) szczególnie dużą wagę przykładaliśmy do uzyskania porównywalnego okresu publikacji, tematyki oraz długości odpowiadających sobie w poszczególnych językach tekstów. Aby uzyskać jak największą różnorodność tekstów, podkorpusy zawierają zarówno przykłady języka prawnego, czy inaczej języka aktów normatywnych, jak i języka prawniczego, tj. języka używanego przez prawników będących osobami stosującymi i interpretującymi prawo, z zakresu prawa karnego, prawa cywilnego, prawa rodzinnego, prawa administracyjnego, prawa pracy, prawa handlowego, prawa publicznego, prawa prywatnego, a także orzecznictwa UE oraz sądów karnych i cywilnych⁵.

Pasywizacja tekstów

Podjęwając się próby określenia stopnia pasywizacji tekstów, w pierwszej kolejności należało zdefiniować właściwe w przypadku prezentowanego badania rozumienie znaczenia strony biernej oraz przyjąć odpowiednie kryteria klasyfikacji poszczególnych jej przypadków. W literaturze przedmiotu mamy do czynienia z mnogością podejść do typologii strony w różnych językach, której poświęcono rozległe opracowania [m.in. Bień 2009; Gawęłko 1999], jednak dla naszych potrzeb opieramy się na najbardziej podstawowym podziale na stronę czynną, stronę bierną oraz stronę zwrotną. Jak zauważa m.in. Gawęłko [1999, 1], struktury bierne są wtórne w stosunku do struktur czynnych, czego dowodzi fakt, iż występują one dużo rzadziej, część czasowników podlega ograniczeniom w zakresie pasywizacji oraz wyłącznie czasowniki w stronie czynnej mogą

⁵ Utworzony korpus porównywalny wykorzystano również w badaniu frekwencji zaimków osobowych deiktycznych. Wyniki opublikowano w: [Stawecka-Kotuła 2018, 95-110]. Szczegółowe dane bibliograficzne dotyczące korpusu porównywalnego zawarte są tamże.

przyjąć trzech aktantów. Warto przywołać tu również rozważania pary badaczy z Francji: Desclés i Guentchéva, którzy dowodzą, że relacja między zdaniem w stronie biernej i czynnej, jeśli dana para istnieje, nie jest relacją synonimiczną, a pozornie odpowiadające sobie zdania w stronie czynnej i biernej nie są całkowicie tożsame, ponieważ nie mogą występować wymiennie w identycznych kontekstach. Przy czym to konstrukcja bierna może być „zredukowana” do swojego odpowiednika czynnego, nie zaś odwrotnie, ponieważ wszystkie czasowniki w stronie biernej morfologicznie są derywowane od czasowników w stronie czynnej [Desclés & Guentchéva 1993, 75-76]. Stąd nie zdarzają się niemal przykłady zdań z konstrukcjami w stronie biernej niemające odpowiednika czynnego, za to wiele zdań nie ma odpowiedników w stronie biernej, co zdaje się dostatecznie uzasadniać przekonanie części badaczy o drugorzędym charakterze strony biernej w stosunku do czynnej.

Warto podkreślić także, że struktury bierne są w sposób oczywisty mniej ekonomiczne od struktur czynnych, a ich główną funkcję stanowi tematyżacja paciensa przy jednoczesnej redukcji agensa. W rezultacie w ujęciu pragmatycznym to właśnie struktury bierne wpływają na wzrost stopnia depersonalizacji tekstu. Istotną dla nas okazała się uzasadniona odpowiedź na pytanie o konkretny typ struktur biernych, które należy uwzględnić w analizie frekwencyjno-numerycznej utworzonych korpusów specjalistycznych. Można mówić o dwóch głównych typach struktur biernych: stronie biernej z wyrażonym agensem oraz stronie biernej bez wyrażonego agensa⁶. Wielu badaczy, w tym wyżej wspomniani Gawelko oraz Desclés i Guentchéva, za wariant kanoniczny uznaje stronę bierną bez wyrażonego agensa. Na dowód prawdziwości tego twierdzenia Gawelko przywołuje wyliczenia, zgodnie z którymi 80-85% struktur biernych nie zawiera wyrażonego agensa syntaktycznego [Gawelko 1999, 1]. Podobnego zdania są Desclés i Guentchéva, którzy przypominają, że ponieważ w wielu językach występują wyłącznie struktury bierne bez wyrażonego agensa (np. w j. tureckim), podczas gdy w językach, w których odnajdujemy oba warianty, frekwencja struktur z wyrażonym agensem jest znacząco niższa, nie mogą być one postrzegane jako kanoniczne [Desclés & Guentchéva 1993, 76-77]. Ponadto zważywszy na główną funkcję strony biernej, czyli zepchnięcie agensa do drugorzędnej roli lub jego całkowite wymazanie, realizuje się ona właśnie w strukturze bez wyrażonego agensa. W tak rozumianej konstrukcji kanonicznej agens jest całkowicie nieokreślony lub niedoprecyzowany i nie zawsze bywa możliwy do odtworzenia poprzez kontekst. Uznawszy powyższe argumenty za zasadne, przyjęliśmy, że to właśnie struktury bierne kanoniczne bez wyrażonego agensa poprzez neutralizację lub całkowite wymazanie agensa są wyraźniejszym, by nie rzec faktycznym, wykładnikiem depersonalizacji w tekstach prawnych.

⁶ Odpowiednio w j. francuskim określanymi najczęściej: *passive longue* (strona bierna długa), np. *Uchwała została przyjęta przez wszystkich zebranych*, i *passive courte* (strona bierna krótka), np. *Uchwała została przyjęta*.

Problemy z klasyfikacją

Kolejnym źródłem trudności metodologicznych napotkanym w trakcie analizy korpusowej okazała się próba właściwego rozpoznania i co za tym idzie uwzględnienia bądź odrzucenia wybranych przykładów użycia *passivum* w naszych wnioskach numerycznych. Po analizie części przykładów za zasadne uznaliśmy dokonanie rozgraniczenia, zgodnie z którym jedynie przypadki pełnej strony biernej, czyli tzw. nieeliptycznej, zostaną uznane za relewantne. Poniżej kilka przykładów użycia typowych struktur nieeliptycznych w naszych podkorpusach: a) Vous **êtes embauché** en qualité de serveur au niveau 1. b) *S'il se trouve dans l'impossibilité d'accomplir le mandat qui lui est confié* (...). c) You **are required** to give the Company one week's written notice to terminate your employment. d) *Copies of the documents containing the evidence have been served on the accused.* e) Każda informacja (...) musi **być sformułowana** jednoznacznie. f) (...) żądanie usunięcia artykułu z archiwum **zostało uznane** za bezzasadne.

Wśród przykładów, które zostały z kolei odrzucone, wyróżnić można dwa rodzaje struktur, zezemplifikowanych poniżej: g) *Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem domniemywa się, że stan prawny ujawniony w księdze wieczystej jest zgodny z rzeczywistością.* h) *Kodeks ten, oparty na założeniach rynku wewnętrznego, powinien zawierać ogólne zasady i procedury, które zapewniają stosowanie środków taryfowych*⁷. W przykładzie g) i jemu podobnym źródłem trudności metodologicznej jest jednoznaczne określenie, czy mamy do czynienia z faktycznym użyciem *passivum*, czy jednak z przymiotnikiem. Z uwagi na zbyt dużą subiektywność interpretacji statusu takich przykładów nie zostały one uwzględnione w naszych wynikach końcowych. Przykład h) obrazuje zaś użycie struktur, w przypadku których nie można odtworzyć bezpośredniego związku ontologicznego z domniemanym agensem. Ściślej, nie ma możliwości przekształcenia struktury bez wyrażonego agensa w strukturę z wyrażonym agensem (np. gdy po przekształceniu przykładu h) z ontologicznego punktu widzenia otrzymalibyśmy niepoprawne w stosunku do zdania wyjściowego: **Kodeks ten, który został oparty przez X na założeniach rynku wewnętrznego*). W przyjętym przez nas ujęciu użycie strony biernej jest narzędziem depersonalizacji tekstu, a jej główną funkcją jest wymazanie agensa. W przypadku braku nawiązania ontologicznego nie ma możliwości odtworzenia agensa i wówczas funkcja ta nie zostaje spełniona. W konsekwencji przykład takiego użycia nie może być przez nas uznany za adekwatny do postawionych sobie na wstępie celów badawczych.

⁷ Wszystkie przytoczone przykłady (g-h) pochodzą odpowiednio z trójjęzycznego autorskiego podkorpusu porównywalnego.

Podsumowanie wyników

Uzyskane wyniki analizy korpusowej zebrane są w zestawieniach 1-3. Warto wskazać, że stopień pasywizacji dla każdego z podkorpusów wyliczony został na podstawie ostatecznej liczby zakwalifikowanych jako relewantne struktur biernych bez wyrażonego agensa w stosunku do całkowitej liczby słów w korpusie. Zgodnie z danymi zaprezentowanymi w zestawieniu 1, spośród trzech zestawionych podkorpusów porównywalnych to język polski w odmianie specjalistycznego języka prawnego wykazuje najniższy stopień pasywizacji tekstu przy wartości 0,48%. Uzyskany wskaźnik pasywizacji jest ponad dwukrotnie wyższy dla podkorpusu francuskiego i niemal trzykrotnie wyższy dla podkorpusu angielskiego, przy wartościach odpowiednio 1,12% oraz 1,31%.

Zestawienie 1

Korpus porównywalny			
Strona bierna bez agensa	Korpus francuski	Korpus angielski	Korpus polski
Liczba wystąpień	247	288	105
Wskaźnik pasywizacji (w %)	1,12	1,31	0,48

Powyższe dane dotyczące stopnia pasywizacji tekstów prawniczych warto porównać z tendencjami, jakie wykazują język francuski, angielski i polski w zakresie pasywizacji w tekstach o charakterze ogólnym. Liczba publikacji odnoszących się do omawianego zjawiska w ujęciu kontrastowym i wykorzystujących porównywalną metodologię jest ograniczona, co dowodzi, w naszym przekonaniu, słuszności dalszych badań w tym zakresie. Pomocne w zestawieniu języków mogą być jednak wyniki, które uzyskał Bień [2016, 25] w badaniach nad mechanizmami obiektywności dyskursywnej, m.in. na korpusie równoległym złożonym z oryginalnych tekstów literackich. Bień przychyliła się do opinii większości badaczy, zgodnie z którą to język literacki jako najbardziej neutralny stylistycznie i leksykalnie jest najlepszym reprezentantem języka ogólnego [Bień 2016, 17]⁸. Na podstawie przedstawionych przez niego danych liczba wystąpień strony biernej bez agensa w tekstach literackich polskich i francuskich wyniosła odpowiednio 2,3/1000 słów graficznych dla korpusu polskiego i 5,7/ 1000 słów dla korpusu francuskiego. Zaprezentowane wyniki dotyczące liczby wystąpień strony biernej bez agensa w ogólnym języku angielskim pochodzą zaś z najbardziej bodajże znanego elektronicznego korpusu języka angielskiego – British National Corpus (BNC) i wynoszą 6,9/1000 słów⁹.

⁸ Badacz jednoznacznie odrzuca tu mniej popularne, choć postulowane przez niektórych językoznawców m.in. z włoskiej szkoły analizy dyskursu, przekonanie, że najlepszym reprezentantem pisanego języka ogólnego jest język prasy.

⁹ Należy zauważyć, że inaczej rozkłada się tu podział tematyczny podkorpusów. Zamiast korpusu literackiego jako kontrastowy odpowiednik mamy przywołane dane z dwóch osobnych

Po przeliczeniu wskaźnik pasywizacji dla języka ogólnego wyniósł odpowiednio 0,23% dla języka polskiego, 0,57% dla języka francuskiego i 0,69% dla języka angielskiego. Zebrane dane dowodzą wyraźnie, że badany wskaźnik pasywizacji w naszym korpusie prawniczym był około dwukrotnie wyższy w porównaniu z przywołanymi tekstami ogólnymi. Całość powyższych danych frekwencyjnych zebrano w zestawieniu 2.

Zestawienie 2

Wskaźnik pasywizacji tekstów (w %)			
Korpus	Język francuski	Język angielski	Język polski
Korpus ogólny	0,57	0,69	0,23
Korpus specjalistyczny (prawniczy)	1,12	1,31	0,48

Celem naszego badania była również próba ustalenia, czy zauważalne są różnice w zakresie pasywizacji języka, gdy mamy do czynienia z tekstami tłumaczonymi, a nie oryginalnymi. Wykorzystaliśmy do tego autorski korpus równoległy angielsko-polski złożony z fragmentów tekstów prawnych i prawniczych odpowiadających tematycznie i rozmiarowo w sposób możliwie ekwiwalentny fragmentom tekstów składających się na nasz korpus porównywalny¹⁰. Przy doborze tekstów kierowaliśmy się tymi samymi jak w przypadku korpusu porównywalnego zaleceniami badaczy korpusowych. Sposób wyliczenia stopnia pasywizacji tekstów i wybór uwzględnianych wystąpień struktur biernych również był identyczny jak w przypadku poprzedniego korpusu.

Zestawienie 3

Strona bierna bez agensa	Korpus równoległy
Liczba wystąpień (w tłumaczeniach na j. polski)	145
Wskaźnik pasywizacji (w %)	0,66

Zgodnie z zebranymi w zestawieniu 3 wynikami w części korpusu złożonej z tekstów prawniczych przetłumaczonych na język polski wyszczególniliśmy 145 wystąpień nieeliptycznej strony biernej bez agensa, co dało nam po przeliczeniu wskaźnik pasywizacji o wartości 0,66%. Po skonfrontowaniu tych wyników z frekwencją struktur w stronie biernej w polskiej części korpusu porównywalnego, tj. 0,48%, wyraźnie widać, iż wskaźnik pasywizacji w tekstach

podkorpusów BNC, korpusu mówionego (4,2/1000) i korpusu z tzw. tekstami ustnymi wcześniej przygotowanymi (9,6/1000), które mają imitować teksty mówione (m.in. z tekstami scenariuszy filmowych, telewizyjnych, sprawozdań dziennikarskich, wykładów i wystąpień polityków). Podany wskaźnik stanowi średnią frekwencyjną z obydwu podkorpusów.

¹⁰ Całkowity rozmiar utworzonego w ten sposób korpusu równoległego wynosi 44 tys. słów graficznych, tj. 22 tys. dla każdego z podkorpusów (podobnie jak w przypadku korpusu porównywalnego).

prawnych i prawniczych, które są przekładami, jest wyższy o około jedną trzecią w stosunku do tekstów niebędących tłumaczeniem. Jednocześnie jest on niemal analogiczny do przywołanego wyżej stopnia pasywizacji w ogólnym języku angielskim.

Wynik ten wydaje się dostatecznie istotny, aby móc wskazać na wyraźny w przypadku naszych korpusów poziom interferencji rozumianej jako oddziaływanie systemu jednego języka na drugi. Możemy mówić w tym wypadku o nieświadomej interferencji na poziomie pragmatycznym. Wydaje się, że za wytłumaczenie tego zjawiska przyjąć można czynniki stojące za wyborami tłumacza, które są w niewielkim stopniu przez niego kontrolowane lub w ogóle niekontrolowane i przywołane zostały przez Brzozowskiego jako „odpowiadające za to, że w ostatecznym rozrachunku uporządkowanie strategiczne tłumaczonego tekstu nie jest stuprocentowe”. Na przeciwnym biegunie badacz stawia drugą grupę tzw. „czynników poziomu strategicznego: strategiczne *stricto sensu*, czyli czynniki świadomego wyboru” [Brzozowski 2011, 60]. Za przyczynę zawyżonego frekwencyjnie stopnia pasywizacji w tekście docelowym przekładu uznać można wpływ języka oryginału pozostający niejako poza kontrolą tłumacza. W każdym z przedstawionych wyżej parametrów język angielski cechuje mocniejsza tendencja do użycia *passivum*, co ma, jak się okazuje, istotny wpływ również na struktury użyte w przekładzie. Przesycenie struktur biernych w języku docelowym tłumaczenia zaburza rzeczywisty typologiczny profil tego języka.

Wnioski końcowe

Otrzymane różnice frekwencyjne w zakresie języka prawniczego potwierdzają usankcjonowane przez językoznawstwo kontrastywne różnice w zakresie ogólnych cech typologiczno-pragmatycznych języków traktowanych jako systemy. Nasze wyniki potwierdzają wskazywane przez Gawelko [1999] odmienne tendencje do częstszeo bądź rzadszego występowania w przebadanych przez nas językach struktur biernych. Język polski jako bardziej syntetyczny język słowiański o rozbudowanej fleksji zdecydowanie częściej zachowuje struktury czynne do tematyzacji *patiensa*, w przeciwieństwie do języków analitycznych – angielskiego i francuskiego, które chętniej sięgają w tym celu po struktury bierne.

Stopień pasywizacji tekstów prawnych i prawniczych w naszych badaniach był dwukrotnie wyższy w każdym z trzech analizowanych języków (angielskim, francuskim i polskim) w porównaniu z wartościami odnoszącymi się do języka ogólnego, co potwierdza przekonanie o częstszym użyciu struktur biernych w dyskursie specjalistycznym. Jednocześnie w tekstach specjalistycznych zachowany został typologiczny profil języków w ich wariacie ogólnym.

Język polski w ujęciu specjalistycznym nadal pozostaje językiem najmniej podatnym na pasywizację, a język angielski sięga po nią najchętniej. Wskaźnik występowania struktur biernych w języku prawniczym rośnie w każdym z przebadanych języków etnicznych odpowiednio do ich rozkładu w języku ogólnym. Wyjściowa tendencja poszczególnych języków w zakresie analityczności/syntetyczności, której mierzalnym parametrem może być m.in. stopień pasywizacji tekstu, pozostaje więc zachowana. Wnioski te wymagają weryfikacji w dalszych badaniach na większych próbach korpusowych.

Istotną zmianę dostrzec można jednak w przypadku tekstów prawniczych, które zostały przetłumaczone. Stopień ich pasywizacji jest znacząco różny niż tekstów zredagowanych w języku oryginalnym. Obniża to w rezultacie wiarygodność tekstów tłumaczonych w badaniach kontrastywnych nad językami. Wskazuje również na wagę interferencji interlingwalnych w przekładzie nie tylko na poziomie leksykalnym, lecz także na często pomijanym poziomie syntaktycznym i pragmatycznym tekstu.

Bibliografia

- Bień Janusz. 2009. *Le verbe pronominal à valeur neutre et passive dans les langues française, espagnole et polonaise*. Lublin: Werset.
- Bień Janusz. 2016. *Recursos de objetividad discursiva en algunos lenguajes funcionales*. „Itinerarios. Revista de estudios lingüísticos, literarios, históricos y antropológicos” n° 23, 15-34.
- Brzozowski Jerzy. 2011. *Stanąć po stronie tłumacza. Zarys poetyki opisowej przekładu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cabré María Teresa. 1998. *La terminologie. Théorie, méthode et applications*. Paris: Armand Colin.
- Cabré María Teresa. 2007-2008. *Constituer un corpus de textes de spécialité*. „Cahiers du CIEL”: 37-57.
- Calberg-Challot Marie. 2007-2008. *Quand un vocabulaire de spécialité emprunte au langage courant : le nucléaire, étude de cas*. „Cahiers du CIEL”: 71-85.
- Desclés Jean-Pierre, Guentchéva Zlatka. 1993. *Le passif dans le système des voix du français*. „Langages” 27(109): 73-102.
- Dolata-Zaród Anna. 2011. *La prédication dans la langue du droit*. „Romanica Cracoviensia” nr 11: 99-106.
- Ferhat Salem. 2017. *Le discours scientifique et la manipulation de la langue, de la subjectivité au discours objectif*. W: *Actes du colloque. Texte de spécialité, texte scientifique à l'université Faculté des lettres*. Éd. Horová H. et al. Plzeň: Université de Bohême de l'Ouest: 5-12.
- Gawęłko Marek. 1999. *L'étude sur l'ordre des mots dans les langues romanes [augmentée de parallélismes avec l'allemand, l'anglais et le polonais]. II. La passivation*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Kocourek Rostislav. 1991. *La langue française de la technique et de la science*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag.
- Lewandowska-Tomaszczyk Barbara. 2005. *Podstawy językoznawstwa korpusowego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Sinclair John. 1996. *Preliminary recommendations on Corpus Typology. Technical report, EAGLES* [Expert Advisory Group on Language Engineering Standards]. W: <http://www.ilc.cnr.it/EAGLES/corpusstyp/corpusstyp.html> [Dostęp 3 IV 2018].

Korpusy [Dostęp 3 VIII 2017 – 14 V 2019]

Autorski korpus porównywalny

Stawecka-Kotula Agnieszka. 2018. *Pronoms personnels déictiques comme moyen de dépersonnalisation dans les textes juridiques : analyse contrastive d'un corpus trilingue*. W: *Nuevos estudios de lingüística románica = Nouvelles études de linguistique romane*. Red. Bień J., Niestorowicz T. Lublin: Werset: 95-110 [Pełne dane bibliograficzne korpusu].

Autorski korpus równoległy

Agreement on mutual legal assistance between the EU and the USA [Umowa w sprawie wzajemnej pomocy prawnej między UE a Stanami Zjednoczonymi]. W: [http://ec.europa.eu/assets/near/neighbourhood-enlargement/ccvista/pl/22003a0719\[02\]-pl.doc](http://ec.europa.eu/assets/near/neighbourhood-enlargement/ccvista/pl/22003a0719[02]-pl.doc).

Code of Conduct Henkel [Kodeks Etyki Henkel]. W: <https://www.henkel.pl/resource/blob/442716/2e84fc309e4e2f4229027c34a050c561/code-of-conduct-kodeks-etyki-pl-pl-pdf-data.pdf>.

Commission Decision (...) on ad hoc measures implemented by Portugal in favour of RTP [Decyzja Komisji (...) w sprawie pomocy państwa C 85/01 dotyczącej środków *ad hoc* wdrożonych przez Portugalię na rzecz RTP]. W: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:183:0001:0030:PL:PDF.Global Distribution Agreement> [Globalna umowa dystrybucji] [Źródło: tłumacz przysięgły].

Guarantee [Gwarancja]. W: <https://gammafundusze.pl/content/download/704/6262/version/1/file/KBCDalekowschodniFIZgwarancja.pdf>.

Judgment of the Court [First Chamber] [Wyrok Trybunału (pierwsza izba)]. W: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=206859&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=NAJEM&doclang=PL&cid=8017087#ctx1>.

Ownership [Własność] [Źródło: tłumacz przysięgły].

Regulation [EU] 2016/679 of the European Parliament and of the Council (...) on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data [Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady [UE] (...) w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych]. W: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1528874672298&uri=CELEX%3A32016R0679>.

Regulation [EU] (...) laying down the Union Customs Code [Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego (...) ustanawiające unijny kodeks celny]. W: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>.

Supplemental Security Income Benefits [Zasiłki uzupełniające z ubezpieczeń społecznych]. W: <https://www.ssa.gov/pubs/PO-05-11000.pdf>.

Television Program License Agreement [Umowa licencyjna dotycząca programu telewizyjnego] [Źródło: tłumacz przysięgły].